

Το «τάμα» του Ελύτη ΠΡΟΣΚΥΝΗΜΑ ΣΤΗ ΣΙΚΙΝΟ

ΚΕΙΜΕΝΟ - ΦΩΤ: ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

“Είμαι του ολίγου και του ακριβούς. Δεν υπήρξα ποτέ του τρίτου προσώπου... Κατά τα άλλα, συχνάζω εκεί όπου κάθε θολούρα, ως κι ο καπνός του τσιγάρου μου ακόμη, εξουδετερώνεται απ’ το θαλασσάκι που φυλάγει καλού – κακού για χάρη μου στο βορειοδυτικό της ντουλαπάκι η Παναγία η Παντοχαρά”.

**ΟΔΥΣΣΕΑΣ ΕΛΥΤΗΣ,
Ο ΚΗΠΟΣ ΜΕ ΤΙΣ ΑΥΤΑΠΑΤΕΣ.**

Η πέτρινη διαδρομή ανάμεσα στις ξερολιθιές για το ξωκκλήσι της Δευτέρας Παρουσίας. (Δεξιά)

Σε πρώτο πλάνο η Δευτέρα Παρουσία. Ψηλά, μόλις διακρίνεται το μοναστηράκι της Ζωοδόχου Πηγής και δεξιά η Παναγία Παντοχαρά.

Το απόσπασμα αυτό από τον “**Κήπο με τις Αυταπάτες**” έκανε πολλούς κριτικούς και αναλυτές της ποίησης του **Οδυσσέα Ελύτη**, να εγκύψουν στο μουσικό όραμα του ποιητή, το πώς και το τι, δηλαδή, τον έκαναν να επινοήσει και να αναφερθεί στην **Παναγία την Παντοχαρά**.

Αρκετοί ήταν αυτοί, κάποτε, που αναζητούσαν να βρουν ποιο ήταν το σημείο της ελληνικής επικράτειας στο οποίο αναφέρονταν ο Ελύτης, και ποιο το ανεύρετο εκκλησιάκι της Παντοχαράς.

Ο ίδιος, σε συνέντευξή του, προσδιόρισε το νησί, αλλά δεν άφησε περιθώρια ούτε

επισήμανε τον τόπο που υπήρχε ή θα μπορούσε να υπάρχει ένα τέτοιο εκκλησιάκι. Κι έτσι οι ευφάνταστοι νεοέλληνες άρχισαν, μετά τον θάνατο του ποιητή, να “διαλέγουν” τόπους, (αλώνια και μπαλκόνια) της Σικίνου, τα οποία θα μπορούσαν να κρύβουν ή να αποκαλύπτουν την ποιητική έμπνευση και τον κυκλαδικό οίστρο του Ελύτη.

Ωστόσο η έρευνα αποκάλυψε ότι ο Οδυσσέας Ελύτης **δεν είχε επισκεφτεί ποτέ το νησί**.

Η Παναγία η Παντοχαρά, ως ιδέα του ποιητή, τελικά, ενσωματώθηκε στο νησί της

Σικίνου και αφού ασχολήθηκαν πολλοί με το συγκεκριμένο σημείο που θα έπρεπε να “χτιστεί”, επιλέχθηκε το καλύτερο μπαλκόνι της βορειοδυτικής πλευράς, ελάχιστα μέτρα δυτικότερα του μοναστηριού της **Ζωοδόχου Πηγής**, από όπου ο επισκέπτης αγναντεύει το εύρος του αρχιπέλαγους.

Κι επειδή ο Οδυσσεάς Ελύτης θήτευσε στη «*Σχολή των Ανέμων*», όπως αφηγείται ο ίδιος στον “Κήπο με τις Αυταπάτες”, θα φτιάξει με τα δικά του λιτά και εμπνευσμένα υλικά έναν **τ ό π ο**, στον οποίο έχουν πέρασει ακόμα και “ο θρονος, ο ψίθυρος και η αύρα”. Εναν τ ό π ο, στον οποίο

“αέρας είναι αυτός, δεν πιάνεται”...

Για να βρεις την καθαρόαιμη αρχή των πραγμάτων πρέπει ν’ αρχίσεις από το τέλος... Αλλά και για να εκτιμήσεις το ύψος και το καθαρό νόημα της “**Θέας**” πρέπει να ξεκινήσεις από τον **βυθό**...

Ετσι λοιπόν έκαμα κι εγώ και για ν’ ανέβω στην Παντοχαρά, όπου κρύβονται όλα τα “νοήματα” και τα μηνύματα της ζωής, πήρα τον κατήφορο για την ... “Κόλαση”, που ασφαλώς δεν είναι κόλαση, αλλά τόκος χαράς και αποκάλυψης...

Η “**Δευτέρα Παρουσία**” είναι ένα εκκλησάκι στο βάθος του γκρεμού, που χρειά-

Ο οικισμός Κάστρο, λίγο πιο πίσω η Παναγία Παντοχαρά και, αμέσως ψηλότερα, το Μοναστήρι της Ζωοδόχου Πηγής.

ζεται ιδιαίτερη προσοχή για να το βρεις, και να βαδίσεις το κακοτράχαλο δρομί του, έστω κι αν φαίνεται από ψηλά.

Κατηφορίζοντας για το ξωκκλήσι έχεις την εντύπωση ότι βυθίζεσαι σε έναν κόσμο μεταφυσικό, στον οποίο τα στοιχεία της φύσης παίρνουν άλλη διάσταση κι αναδίδουν μια πιο γήινη, πρακτική ομορφιά, εάν βέβαια “δεν είσαι πρώτου βαθμού άξεστος στην κατηγορία των αισθήσεων”...

Το μικρό ναύδριο, στο οποίο μπαίνω με μυσταγωγική λαχτάρα, διαθέτει μian αλληγορική εικόνα, στην οποία αποτυπώνεται όλη η γκάμα της θρησκευτικής Δευτέρας Παρουσίας: Στο πάνω μέρος εικονίζεται ο Θρόνος του Θεού με τον Υιόν Του και το Άγιον Πνεύμα. Υπερίπταται μια λευκή περιστερά, ενώ αμέσως πιο κάτω γονυκλινής βρίσκεται η Παναγία. Θρονιασμένοι από δω κι από κει οι Ενάρετοι, Άγιοι, Όσιοι και Μάρτυρες. Πιο κάτω οι Ερημίτες, οι Στυλίτες κι οι Αναχωρητές του βίου. Στη μέση ο Οφθαλμός της Δίκης, ο Σταυρός κι οι Εξεταστές (Δικαστές) που τους παραστέκουν οι άγγελοι. Από κάτω οι δικαζόμενοι, παραληρηματικοί κι ανήσυχoi. Η αριστερή Εξοδος βγάζει στον Παράδεισο, ενώ η δεξιά προς την Κόλαση, από όπου παραλαμβάνουν τους αμαρτωλούς οι δαίμονες που τους σπρώχνουν στον βυθό. Οι δύο κλίμακες είναι καθαρά ορατές. Η μία προς τον Ουρανό, η άλλη προς το Κολαστήριο. Στο βυθό συνωθούνται σκελετοί, δαιμόνια, πολυκέφαλα όντα, πύρινες φλόγες, δόρατα, κλίβανοι, δρεπάνια, βλέμματα τρομαγμένα και τραγικά, σώματα που βουτάνε στο κενό. Ο σπαραγμός, η συντριβή και η φρίκη είναι ζωγραφισμένα στα πρόσωπα των εκπεσόντων. Πάνω από τον κόσμο αυτό ένας άγγελος σαλπικτής δείχνει τον Κόσμο με τη Σφαίρα και τον Σταυρό. Δίπλα του άλλος άγγελος υψώνει μια πύρινη ρομφαία, ενώ παράδιπλα ένας δαίμονας κραδαίνει έναν πυρσό.

Κι η ευχή από την κατάρα απέχουν μόλις

Η λεγόμενη “βίλα” της Σίκινου καθώς ανηφορίζουμε για το Κάστρο.

ένα βήμα. Η Ευχή: “*Δεύτε οι Ευλογημένοι του πατρός μου κληρονομήσατε την ητοιμασμένην υμίν βασιλείαν*”. Κι η Κατάρα: “*Πορεύεσθε απ’ εμού οι κατηραμένοι εις το πυρ το αιώνιον, το ητοιμασμένον τω διαβόλω και τοις αγγέλοις αυτού*”...

Φεύγοντας από την “Κόλαση” της Δευτέρας Παρουσίας, θέλω να πω το ταπεινό ξωκκλήσι που είναι φυτεμένο στον γκρεμό της Σίκινου, πάνω από τον βράχο με τον υπερφυσικό πλακούντα, πήρα το ανηφόρι με τα πέτρινα σκαλιά, για την **Παντοχαρά, την Παναγιά**, καθώς λένε, του Οδυσσέα Ελύτη.

Είναι δε το ξωκκλήσι της Δευτέρας Παρουσίας ένα λιτό, βουλιαγμένο στις πλακούρες, ερημόκκλησο, μόλις λίγα μέτρα πάνω από τη θάλασσα, μια πόρτα γαλάζια σε λευκό πανωφόρι, με σταυρό σφραγισμένα, που κρατάει μυστικό το όραμα του Προφήτη, όραμα δαντικού ζόφου και μian

Εικόνα λουσιμένη από δαίμονες και αγγελάκια κι ασφυκτικά γεμάτη πύθωνες, δράκοντες, ρομφαίες, φλόγες και Σταυρούς. Ο μικρός σκοτεινός θάλαμος αφήνει όμως, ευτυχώς, ένα λιτό φεγγίτη, ανοικτό στο ζείδωρο φως του Αιγαίου, από όπου φέγγει η Ανατολή της ζωής.

Κι όλα αυτά λίγα μέτρα πάνω από το άφθαρτο και μακάριο κύμα του Αιγαίου, το αφρισμένο μήνυμα της ζωής. Σ’ ένα ντεκόρ φτιαγμένο από τα χέρια γήινου μύστη, μ’ ένα -δυο ασήμαντα υλικά: Δηλαδή έναν πελώριο σχίνο, μια ταπεινή αγριελιά κι ακόμα μια αρμαθιά *πλακούρες* (όπως λένε τους βράχινους λίθους στη Σίκινο) μα και μια αλαφριά, αιθέρια σιωπή που όλα τα εξαυλώνει κι όλα τα μεγαλοποιεί.

Αυτό λοιπόν το άφθαρτο κύμα του Αιγαίου αστράφτει από ένα σπάνιο φως που θρύβει αυτόματα τον ζόφο και τη ματαιότητα και λειτουργεί σαν μια “*επιφάνεια δόξης*”(1), στοκαρισμένη από χρώμα, βάθος

(1) *Προς Τίτο, Β’ Επιστ. Αποστόλου Παύλου*

και προοπτική. Αλλά αστράφτει κι από το μεγαλείο της ζωής, μα και την κρυφή γοητεία των φυσικών στοιχείων που εμπνεύστηκε – και δώρισε στον άνθρωπο – ο Ποιήσας την γη, την θάλασσα, τον Ουρανό και τας Πηγάς των Υδάτων.

Κι αφού ανηφόρισα, λοιπόν, για την Παντοχαρά, στο μεσοπόρτι του Κάστρου ένας αμπελουργός που είχε μαζωμένο τον καρπό της δουλειάς του και τον πολτοποιούσε, πήγαινε πέρα δώθε έναν ξύλινο μοχλό συνθλίβοντας τα τσάμπουρα μ' ένα μάγγανο, που έσταζε το μάγμα της βακκικής λατρείας σ' έναν απαρχαιωμένο πέτρινο ληνό.

Στάθηκε για μια στιγμή, μόλις με είδε, σφούγγισε τον ιδρωτα από το κούτελό του και έτσι αναπάντεχα, δίχως άλλη κουβέντα, μούδειξε, μακριά κατά το πέλαγο, ένα κάτι που δε φαινόταν, κάτι που μούγγριζε με μια τιτάνια υπόκρουση, ένα ανεπαίσθητο ανεμαλώνι που μετεώριζε ανάμεσα

ουρανού και θάλασσας. Ήταν ο άνεμος ντε, ο αιθρηγενέτης, ο άνεμος ο Σικινιώτης, όπως τον έλεγε, που κάλπαζε καταπάνω στο νησί, με όλα τα φουρούσια, τους επικρουστήρες και τα κύμβαλα από την ορχήστρα του Αιγαίου.

“Να, από πού έρχεται το θάμα...”, μου είπε. Γύρισα το βλέμμα μου και προσπλώθηκα στην “εικόνα” του ήχου αυτού. Από την άλλη μεριά του θάματος που μούδειχνε ο αμπελουργός, ακουγόταν καθαρά η φωνή του Ποιητή: “Στο βασίλειο της ακουστικής φαντασίας... η εξ ύδατος ροή είναι αυτή που εκβάλλει στην εικόνα”...

Κι άειντε μετά εσύ να πεις: “Ποια μουσική του κόσμου και ποια παρτιτούρα συνθέτη ή ποιος στίχος ποιητή θα μπορούσε ν' αντιγράψει, την τονικότητα και τις οκτάβες του ανέμου στο Αιγαίο, καλύτερα από δαύτον;”

Τα σκαλοπάτια, έπειτα, που πήρα, μ' έβγαλαν από μια ουράνια κλίμακα απέριπτων αξιών στο “**Τάμα του Ελύτη**”.

Κάπου εδώ “στάθηκε” ο ποιητής, “έριξε”

Ο αμπελουργός που συνθλίβει τα τσάμπουρα στο μονοπάτι από Δευτέρα Παρουσία προς την Παναγία Παντοχαρά.

Το καλντερίμι της Παναγίας Παντοχαράς μαζί με τον οικισμό του Κάστρου. Στο βάθος του ορίζοντα ένα τμήμα της Σίφνου.

«ΤΟ ΤΑΜΑ ΤΟΥ ΕΛΥΤΗ», ΠΡΟΣΚΥΝΗΜΑ ΣΤΗ ΣΙΚΙΝΟ

ένα βλέμμα, στο άπειρο του πέλαγου φαντό, κι αναρωτήθηκε “από πού πιάνεται ο αέρας” άραγε; Μα “από την άκρη του σεντιονιού της θάλασσας” θα πει, “που τ’ ανασηκώνει κάποτε τόσο ψηλά ώστε για μια στιγμή να βλέπεις την γυμνή πλάτη τ’ ουρανού γεμάτη αφρούς και κοχύλια”.

Εγώ δεν θα σταθώ στο διάβα της κλίμακας αυτής. Θα καθίσω όμως στο σπηθαίο του ξωκκλπισιού, εκεί από όπου οι άνεμοι συρρέουν και πνέοντας εμπνέουν το στοχασμό. Εκεί από όπου αναδύονται “ναοί στο σχήμα τ’ ουρανού” και “ίπποι πέτρινοι με τη καίτη ορθή” (2). Εκεί όπου από ανατολάς έρχεται ο σύσσωμο ένα φως μυστικό, γέννημα του ουράνιου θόλου, ένα φως **ιλαρόν**, όπως λένε οι Πατέρες, μεταφυσικό και υπερουσιό, που μπαίνει στις αισθήσεις και τις κανακεύει μεταβολίζοντας το νου και την ψυχή.

Είναι ένα πυρφόρο, αστρικό φως, αδυσώπητο μαζί και αποκαλυπτικό, κεκαθαρμένο από σκιές κι υπονοούμενα που μόνο ένας μύστης - ποιητής θα μπορούσε να “δει” και να “βιώσει”.

Αυτό το φως “είδε” κι ο Οδυσσέας Ελύτης κι “έχτισε” το τάμα του **ε δ ώ**, δίχως να έχει την ανάγκη και το χρέος να καθίσει σε τούτη τη γωνιά για ν’ αστραποβολήσουν οι ιδέες και τα κριτήρια του “κόσμου” του. Εδώ, λοιπόν, σε μιαν υπέρθυρη μαρμάρινη θήκη έχουν γραφτεί τούτα τα λόγια:

**“Τη Παρθένω Σικινίω
Οδυσσέας Ελύτης ανέθηκε”.**

Και λίγο πιο κάτω, αφού μια άλλη αναμνηστική πλάκα θα ονομάσει χορηγούς, αρχιτέκτονες, σχεδιαστές και διαθέτες του έργου, θ’ αφεθεί μια μικρή ασήμαντη παράγραφος - χαραμάδα ελπίδας, υποθέτω -

σαν ακροστίχιο, που θ’ απομυθεύσει τον μαγικό χώρο:

“Ο Οδυσσέας Ελύτης δεν είχε επισκεφθεί ποτέ το νησί”.

Μα γιατί και πώς;

Γιατί, απλά και ξάστερα, ο Ποιητής δε χρειάζεται χώρο και συνθήκες και θέα, για να γράψει, παρά μόνο λίγο χρόνο και πολλή φαντασία κι ένα σπινθήρα, τον σπινθήρα του οράματος που θα τον ταρακουνήσει, για ν’ αρχίσει να χτίζει τον Κ ό σ μ ο της δημιουργίας από την α ρ χ ή.

Τώρα ποιος και πώς το ανηφόρι αυτό, από τη Δευτέρα Παρουσία και τον εσωτερικό της ζόφο ως την Παναγία την Παντοχάρά με το άκτιστο φως, θα μπορούσε να το στεριώσει, μονάχα μια μικρή, τοσηδά, πηγούλα Υδατος θεογόνου, θα το μολογούσε: Η ίδια η ζωή του Ποιητή, με Ζήτα κεφαλαίο. Η ζωή που δεν χρειάζεται τόπο και χώρο για να μεγαλοουργήσει, αλλά μονάχα τον Τ ό π ο της...

Να γιατί **ε δ ώ** “το τάμα του Ελύτη”, κάτω από το φως και πάνω από το κύμα. Ανάμεσα στους στρόβιλους του ευλογημένου ανέμου και βαθιά, πολύ βαθιά, μέσα στο ζυμωτήριο των λυτρίων Α ι σ θ ή - σ ε ω ν...

Υστερόγραφο:

Η “Δευτέρα Παρουσία” είναι ένα ξωκκλήσι, χτισμένο επάνω στα βράχια, στη βάση της φοβερής ορθοπλαγιάς της Βόρειας Σικίνου. Ως εκεί κατεβαίνει, για λίγο ένας στενός επικίνδυνος δρομάκος κι ύστερα ακολουθεί παλιό καλντερίμι, το οποίο συνεχίζει, μετά τη Δευτέρα Παρουσία, επάνω στη βραχοτομή για μία ώρα περίπου ως το άλλο βορεινό ξωκκλήσι της Σικίνου, την **Αγία Φωτεινή**. Η κορυφαία αυτή διαδρομή είναι από τις πιο υπερβατικές και επι-

www.pezoporos.gr

το portal για την πεζοπορία και την περιπλάνηση στη φύση

Το μπαλκόνι της Παναγίας της Παντοχαράς.

κίνδυνες των νησιών του Αιγαίου. Κατάκορφα από τη Δευτέρα Παρουσία, στο χείλος του γκρεμού, βρίσκεται το περίφημο μοναστήρι της **Ζωοδόχου Πηγής**, που απέχει δέκα λεπτά περπάτημα από το Κάστρο.

Η Παναγία η Παντοχαρά (προσωνυμία της Παναγίας που επινόησε ο Οδυσσεάς Ελύτης) είναι ένας μαγικός εξώστης, επάνω στη διαδρομή του Κάστρου για τη Ζωοδόχο Πηγή, που επέλεξαν οι κληρονόμοι του ποιητή και παραχώρησε ο Δήμος Σικίνου για την ανέγερση μικρού ξωκκλησιού, αφιερωμένο στην Παναγιά που θέλησε να τιμήσει, με τον τρόπο του, ο Ελύτης.

Η ανέγερση του ξωκκλησιού υλοποιήθηκε μόλις το **2011**, οπότε έγιναν και τα θυρανοίξια, ύστερα από συντονισμένες ενέργειες τόσο της **Ιουλίας Ηλιοπούλου**, συντρόφου εν ζωή του ποιητή, όσο

και του **Δήμου της Σικίνου**, αλλά και του τεχνικού γραφείου του **Αλέξανδρου Σαμαρά**, αδελφού του πρωθυπουργού που συνέβαλε στο έργο.

Λεπτομέρεια:

Το παλιό ξωκκλήσι της Δευτέρας Παρουσίας που έχει και σχετικά παλιό τέμπλο, αλλά και την πολύ δυνατή και μεταφυσική Εικόνα της Κόλασης και του Παράδεισου (σπάνιο φαινόμενο για ξωκκλήσια του Αιγαίου) είναι προσιτό και ξεκλειδωτο στους επισκέπτες.

Αντίθετα, το εκκλησάκι της Παντοχαράς είναι σφραγισμένο με βαριά καινούργια δίφυλλη πόρτα και κανένας δεν μπορεί να εισχωρήσει στο εσωτερικό του αν δεν έχει άδεια και μαζί του τον αρμόδιο κλειδούχο (!) Αλήθεια, τι κρύβεται μέσα στο λιτό ναό; Όχι, ασφαλώς, το ντουλαπάκι της “Παντοχαράς”. Γιατί ποιος θα το πρωτοσυλήσει;;

(2) *Οδυσσεάς Ελύτης, Αξιον Εστί.*